

Studijní shrnující text vyučujícího k 3. semináři OVp109 Občan a právo

Soustava soudů. Řešení sporů v právu.

Řešení sporů

Řešit spory v právu lze několika způsoby. V soukromém právu je připuštěna **svépomoc**. Každá osoba si může pomoci ke svému právu sama, je-li její právo ohroženo, ovšem pouze přiměřeným způsobem a pokud je zřejmé, že zásah veřejné moci by přišel pozdě. Tato svépomoc nesmí být proti právu, ale v souladu s právem. Svépomoc připadá v úvahu samozřejmě i v právu veřejném (např. ve formě sebeobrany, pokud Vás někdo přepadne). V občanském právu procesním lze pak řešit spory uzavřením **smíru**.

Další způsob, jakým se domoci ochrany našich práv, je v rámci soudnictví, a to před **obecnými soudy**, či v některých případech před **soudy rozhodčími**. O soudnictví je pojednáno níže. Rozhodčí řízení se někdy řadí mezi **alternativní způsoby řešení sporů**, kam dále řadíme například mediaci. **Mediace** znamená, že strany sporu se za pomoci třetí nezávislé osoby (mediátora) snaží dospět k uzavření dohody. Výsledkem je mediační dohoda, která ale není vykonatelná – to znamená, že v případě, že ji některá ze stran poruší či nedodrží, nelze přistoupit k nucenému výkonu toho, co vyplývá z dohody. To je základní rozdíl od soudnictví – výsledkem soudního řízení před obecnými soudy je rozsudek, v případě rozhodčích soudů se jedná o rozhodčí nález. Jak rozsudek, tak rozhodčí nález je závazný a vykonatelný – to znamená, pokud strana nedodrží to, co je rozsudkem či rozhodčím nálezem stanoveno, lze využít exekuci = nucený výkon rozhodnutí.

Soudy a pravomoc soudů

Moc ve státě se dělí (zřetelně od dob francouzského filosofa Ch. Montesquieu) na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Právě **soudní moc** vykonávají **nezávislé a nestranné soudy**, což jsou orgány veřejné moci sloužící k poskytování ochrany subjektivních práv a zákonem chráněných zájmů. Právní základ je dán v Ústavě v článku 81.

Pravomoc soudů stanovuje, který soud bude jednat a rozhodovat v dané věci – zda soud civilní, trestní, správní či ústavní. Odborně řečeno, pravomocí soudů rozumíme okruh záležitostí či souhrn oprávnění a povinností, které zákon přiznává soudům k jejich činnosti. Každý druh soudu má stanovenou jinou pravomoc.

Ústavní soudnictví chrání ústavní práva, ústavní pravidla a hodnoty. Jako příklad na tomto místě lze uvést základní lidská práva a svobody či rozhodování o ústavnosti právních předpisů. Ve **správním soudnictví** se rozhoduje o přezkumu rozhodnutí správních orgánů ve správním řízení, o nečinnosti správních orgánů či o nezákonném zásahu správních orgánů. Správní soudy mají také pravomoc ve věcech volebních a ve věcech politických stran a hnutí. V **trestním soudnictví** se rozhoduje o vině a trestu, pokud je spáchán trestný čin. Pod **civilní soudnictví** zahrnujeme okruh otázek a věcí, které mohou projednat a rozhodnout civilní soudy – čili spory a jiné právní věci, které vyplývají ze soukromoprávních odvětví (právo občanské, rodinné, obchodní, pracovní, duševního vlastnictví či mezinárodní soukromé).

Pokud soud zjistí, že nemá pravomoc, soudní řízení zastaví a nepokračuje se v něm. Může se také stát, že více soudů chce řešit danou otázku (typicky civilní a správní), nebo že žádný ze soudů se necítí pravomocný řešit danou otázku. Pak hovoříme o **kompetenčním konfliktu**. O tom, který soud bude

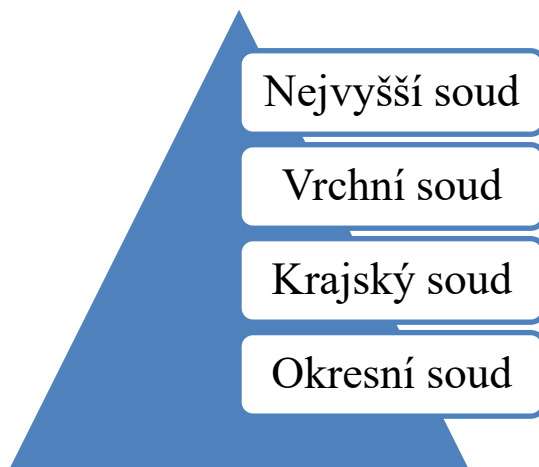
pravomocný řešit danou otázku, rozhoduje **kompetenční senát**, který je součástí Nejvyššího správního soudu.

Pravomoc ale neurčí, který konkrétní soud bude spor řešit. To určí **příslušnost soudů**, která je blíže rozebrána u civilního soudnictví.

Civilní soudnictví

Civilní soudy projednávají a rozhodují věci spadající do soukromého práva (to je jejich pravomoc). V rámci civilního soudnictví se rozlišují tzv. sporná a nesporná řízení. Ve **sporném řízení** jsou účastníci řízení, tj. žalobce a žalovaný, v kontradiktorním postavení (ve vzájemném protikladu). Spadá sem celá řada situací – půjčíte kamarádovi peníze a on Vám je nevrátí; dostanete výpověď v práci, která byla podle Vás neplatná; necháte si postavit či opravit dům, ale společnost nepostupovala podle Vašich pokynů, opravila dům chybně a odmítá nápravu. Právní úpravu nalezneme v občanském soudním řádu. V **nesporném řízení** účastníci řízení nejsou v kontradiktorním postavení. Není zde žalobce a žalovaný, ale navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech se jedná, nebo ho jako účastníka označuje zákon. Jedná se například o řízení ve věcech svéprávnosti, nezvěstnosti a smrti, pozůstalosti, osvojení či určení a popření rodičovství. Právní úprava se nachází v zákoně o zvláštních řízeních soudních.

Než přistoupíme dále k výkladu, je potřeba se seznámit s **organizací soudní soustavy civilních soudů** (a stejně platí i pro trestní soudy). Jedná se o **články soudní soustavy**, které jsou čtyři – okresní soudy, krajské soudy, vrchní soudy a Nejvyšší soud. V Praze a Brně je terminologie jiná. Okresní soudy v Praze se nazývají obvodní soudy, krajský soud v Praze se nazývá Městský soud. V Brně je okresní soud označován jako Městský soud v Brně. Pokud jde o počty, tak Nejvyšší soud je jeden, nachází se v Brně. Vrchní soudy jsou dva, v Praze a Olomouci. Krajských soudů je 8, ale existují i pobočky v jiných krajských městech. Okresních soudů je pak nejvíce. Pozor, do soustavy soudů nepatří Ústavní soud, ten stojí mimo tuto soustavu.

Už máte představu, které spory řeší civilní soudy. Ale ještě nevíte, který konkrétní soud ze všech soudů v České republice bude řešit Váš případ. K tomu slouží tzv. **příslušnost soudů**. Jedná se o vymezení okruhu působnosti mezi soudy navzájem. Rozlišujeme věcnou, místní a funkční příslušnost.

Věcná příslušnost stanoví, který soud (článek soudní soustavy) rozhoduje v prvním stupni. Zde okresní, krajský či výjimečně Nejvyšší soud (ten rozhoduje v prvním stupni jen, pokud to stanoví zvláštní právní předpis). Věci, které rozhodují krajské soudy, jsou vypsány ve výše uvedených právních předpisech. Věci, které zde nejsou uvedeny, rozhodují okresní soudy v prvním stupni (většina sporných i nesporných řízení začíná zde).

Místní příslušnost určí, který konkrétní soud bude spor řešit – zda soud v Praze, Brně, Trutnově, Hodoníně apod. Je několik pravidel pro stanovení toho, u kterého soudu budete podávat žalobu v civilním řízení. Základním pravidlem (tzv. obecná místní příslušnost) je obecný soud žalovaného. To znamená,

že u fyzických osob (lidí) je to podle místa, kde má žalovaný bydliště. U právnických osob či fyzických podnikajících osob je to sídlo této osoby. Někdy je dána tzv. fakultativní příslušnost, kterou lze zvolit alternativně, tj. vedle obecné příslušnosti (je dáno na výběr, například u zaměstnanců lze žalovat v místě pracoviště zaměstnance). Existuje také výlučná příslušnost, která se musí výlučně dodržet (například práva k nemovitostem – žaluje se u soudu, v jehož obvodu se nachází nemovitost). Podnikatelé (pouze ti) si mohou místní příslušnost zvolit, tj. předem se ve smlouvě dohodnout, jaký soud bude řešit případné spory, které mezi nimi nastanou. Tomu se odborně říká prorogace.

Funkční příslušnost řeší, který soud rozhoduje o opravném prostředku. Rozlišujeme **řádné** a **mimořádné opravné prostředky**. Řádným opravným prostředkem je **odvolání**. U odvolání rozhoduje vyšší článek soudní soustavy. To znamená, řeší-li případ v prvním stupni okresní soud, o odvolání rozhoduje krajský soud. Pokud řeší případ v prvním stupni krajský soud, o odvolání rozhoduje vrchní soud. Vrchní soud nikdy nerozhoduje v prvním stupni. Mimořádných opravných prostředků je více. Jedním z nich je **dovolání**. To je možné podat, pokud bylo rozhodnuto o odvolání, a to z úzce vymezených důvodů v zákoně. O dovolání rozhoduje vždy a pouze Nejvyšší soud. Dalšími mimořádnými opravnými prostředky jsou žaloba pro zmatečnost a žaloba na obnovu řízení, ty však mají jiný režim. V souvislosti s opravnými prostředky hovoříme o tom, že **řízení je dvojinstanční** – tzn. rozhodování v prvním stupni (první instance) + využití řádného opravného prostředku (druhá instance). Mimořádný opravný prostředek není třetí instancí, proto je jen "mimořádný".

Pokud si nejsme jisti, u jakého soudu máme žalovat či podávat opravné prostředky, pomůže nám příloha č. 1 k zákonu 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Ta obsahuje seznam všech obcí v České republice.

Jaké **základní pojmy** z civilního soudnictví bychom měli znát? **Žalobce** je ten, kdo podává k soudu žalobu, **žalovaný** je ten, proti komu žaloba směřuje. **Žaloba** je pak procesní úkon, kterým se zahajuje řízení u soudu. Soud vydává **dva typy rozhodnutí**. Zaprvé, **rozsudek**, a to tehdy, kdy soud rozhodne v tzv. věci samé (tj. rozhodne případ, spor). Zadruhé, **usnesení**, a to v těch záležitostech, kde se nevydává rozsudek (například pokud Vás soud vyzve k doplnění či opravě podání, zastaví řízení nebo třeba uloží pořádkovou pokutu). Setkat se můžete i s pojmem **platební rozkaz** – ten soud vydává bez nařízení ústního jednání, pokud z důkazů je zřejmé, že máte zaplatit někomu určitou peněžní částku. Proti platebnímu rozkazu lze podat tzv. **odpor**. Pokud jej podáte (pozor na krátké lhůty), platební rozkaz se "ruší" a nařídí se klasické jednání.

Trestní soudnictví

Už víme, že **trestní soudy** rozhodují o **vině a trestu**. Základním právním předpisem je **trestní řád**, ovšem pro mladistvé (osoby mezi 15. a 18. rokem věku) máme speciální zákon, který se zkráceně nazývá **zákon o soudnictví ve věcech mládeže**; speciální zákon máme také pro právnické osoby, tj. **zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim**.

Pro část výkladu odkazujeme na výklad u civilních soudů. Stejná je **soustava soudů**, tj. 4 články – okresní, krajský, vrchní a Nejvyšší soud vč. odlišné terminologie pro soudy v Praze a soud v Brně. Stejně jako civilní řízení je i **trestní řízení dvojinstanční** – věc se řeší v prvním stupni a je možné podat odvolání jako řádný opravný prostředek k druhé instanci. Rozdíly nastávají u věcné a místní příslušnosti.

Z hlediska **věcné příslušnosti** platí, že v prvním stupni začíná zpravidla okresní soud, pokud zákon nestanoví něco jiného. Krajské soudy jsou soudy odvolacími, ale v některých případech soudí věc v prvním stupni, a to u trestných činů, za které lze uložit trest odnětí svobody na min. 5 let či výjimečný trest, případně výslovně vyjmenované případy.

Pokud jde o **místní příslušnost**, řízení se koná u soudu, v jehož obvodu byl spáchán trestný čin (pokud nelze zjistit, tak tam, kde obviněný bydlí, pracuje či se zdržuje; případně tam, kde trestný čin vyšel najevo). U mladistvých jsou pravidla jiná – základním kritériem je bydliště mladistvého, pokud nelze zjistit, tak nastupuje kritérium místa, kde bylo provinění spácháno, případně kde vyšlo provinění najevo).

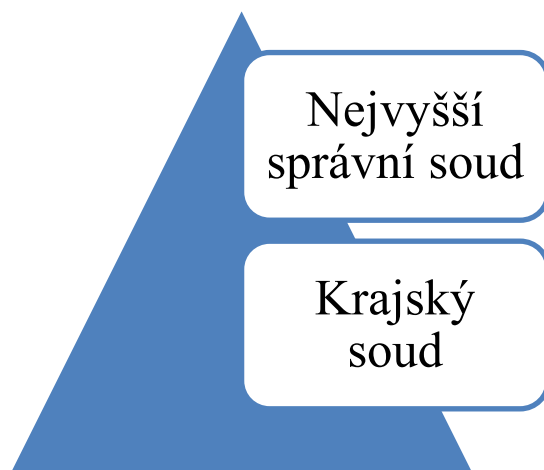
Funkční příslušnost je stejná jako u civilních soudů.

Jaké **základní pojmy** z trestního soudnictví/řízení bychom měli znát? **Trestný čin** je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá **provinění**. **Mladistvý** je pak osoba mezi 15. a 18. rokem věku. **Orgány činné v trestním řízení** (OČTŘ) jsou soud, státní zástupce a policejní orgán. Státní zástupce podává **obžalobu** k soudu, což je procesní úkon, kterým se zahajuje hlavní líčení – na základě **obžaloby** půjde obžalovaný k soudu. Pokud tento dokument neobsahuje odůvodnění, jde o zjednodušené řízení a nazývá se **návrh na potrestání**. Podle fáze trestního řízení se nazývá různě "pachatel" - ten, kdo možná spáchal trestný čin. Hovoříme o podezřelém, obviněném, obžalovaném a odsouzeném. **Podezřelý** znamená, že osoba je teprve podezřelá, ještě nebylo proti ní zahájeno trestní stíhání policejním orgánem. Pokud je zahájeno trestní stíhání, ale ještě není nařízeno hlavní líčení, hovoříme o **obviněném**. Mezi nařízením hlavního líčení (po podání obžaloby) do vynesení rozsudku se hovoří o **obžalovaném**. **Odsouzený** je pak osoba od vydání rozsudku, kterým se osoba odsuzuje (a nabytí právní moci), resp. od vydání trestního příkazu, kterým se osoba odsuzuje. Obdobně jako v civilním řízení soud vydává **dva typy rozhodnutí**. Zaprvé, **rozsudek**, a to tam, kde se rozhoduje o vině a trestu. Zadruhé, **usnesení**, a to v ostatních případech (například usnesení o zahájení trestního řízení, o zastavení trestního stíhání, o vydání či zničení věci, o odložení věci, o vazbě atd.). **Trestní příkaz** je vydáván bez projednání věci v hlavním líčení v situaci, ve které je spolehlivě prokázán skutkový stav opatřenými důkazy. Proti trestnímu příkazu je možné podat **odpor** (pozor na krátké lhůty), pak se nařídí klasické hlavní líčení.

Správní soudnictví

Správní soudnictví je specifické oproti civilnímu a trestnímu. **Správní soudy** rozhodují o žalobách proti rozhodnutím vydaným v oblasti veřejné správy, o nečinnosti či ochraně před nezákonným zásahem správního orgánu či o kompetenčních žalobách. Řeší také volby, referenda, politické strany a hnutí. **Správní řízení** může probíhat u správního orgánu (například úřadu) – postup **správních orgánů** upravuje správní řád. Pozor, správní orgán není soud, spadá prakticky pod výkonnou moc (vykonává část veřejné správy). Pro správní soudnictví máme soudní řád správní.

Odlišná je **struktura soudů**. Správní soudy mají pouze dva články – krajské soudy a Nejvyšší správní soud. Je tomu tak proto, že v počátku je rozhodnutí správního orgánu (úřadu). Právě proti tomuto rozhodnutí lze podat žalobu do správního soudnictví. Nejvyšší správní soud sídlí v Brně.

Věcná příslušnost je stanovena tak, že v prvním stupni je převážně příslušný krajský soud. Nejvyšší správní soud rozhoduje jen tam, kde tak stanoví zákon (příklad některé typy voleb).

Místně příslušný je soud, v jehož obvodu se nachází správní orgán, který vydal rozhodnutí.

Funkční příslušnost je také odlišná. Ve správním soudnictví není řádný opravný prostředek, proto je řízení **jednoinstanční**. Je však možné podat mimořádný opravný prostředek, kterými jsou **kasační stížnost** a **obnova řízení**. O nich rozhoduje Nejvyšší správní soud.

Dodejme, že Nejvyšší a Nejvyšší správní soud slouží kromě řešení mimořádných opravných prostředků také ke sjednocování výkladu práva v České republice.

Ústavní soud ČR

Ústavní soud se nachází v Brně a je tvořen 15 soudci. Stojí **mimo soustavu obecných soudů**, neřeší další opravné prostředky. Má za cíl chránit ústavnost, základní lidská práva a svobody. Právní úpravu nalezneme v Ústavě a také v zákoně o Ústavním soudu.

Pravomoc Ústavního soudu je vymezena článkem 87 Ústavy. Za zapamatování stojí, že ruší zákony a jiné právní předpisy či jejich ustanovení, pokud jsou v rozporu s ústavním pořádkem. To znamená, že právní předpisy musí být v souladu s ústavním pořádkem (Ústavou, Listinou základních práv a svobod, ústavními zákony), tzv. ústavně-konformní. Pokud ne, soud předpis či jeho část zruší (role negativního zákonodávce). Rozhoduje také o souladu mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem před její ratifikací (mezinárodní smlouvu však nemůže zrušit). Rozhoduje dále o ústavní stížnosti osob, pokud bylo zasaženo orgánem veřejné moci (typicky soudy či správními orgány) do Vašeho ústavně zaručeného práva či svobody. V neposlední řadě rozhoduje o ústavní žalobě Senátu proti prezidentovi republiky.

Jaké **základní pojmy** z ústavního soudnictví bychom měli znát? Je to **plénium**, což je plné složení ústavních soudců (všech 15), rozhodující o nejdůležitějších věcech (rušení právních předpisů, žaloba proti prezidentovi), jinak se rozhoduje v tříčlenných **senátech** (o ústavních stížnostech). Ze soudců je určen v daném případě **soudce zpravodaj**, který shromažďuje podklady pro rozhodnutí a předkládá návrh na rozhodnutí. Rozhodnutí Ústavního soudu se nazývá **nález**. Tam, kde nerozhoduje nálezem, se vydává **usnesení**. Zvláštností nálezu je, že soudce, který nesouhlasí s rozhodnutím – nálezem, který se přijímá většinou soudců, může napsat přímo do nálezu odůvodněné stanovisko, proč nesouhlasí s tím, co bylo rozhodnuto – jedná se o tzv. **disent**.

Evropský soud pro lidská práva

Pokud je porušeno právo zaručené **Úmluvou o ochraně lidských práv a svobod** (dokument Rady Evropy), pak je možné podat stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva, který sídlí ve Štrasburku. Je však potřeba využít nejprve všechny opravné a jiné prostředky, které nabízí daný členský stát, a dodržet lhůty.

Rozhodčí soud – rozhodčí řízení

Řešení sporů před obecnými soudy není jediné možné řešení sporů. Za určitých podmínek je možné řešit spory také v **rozhodčím řízení**. Pozor, musí se jednat o majetkový spor, o kterém lze uzavřít smír a jinak by byla dána pravomoc obecných soudů. Není tak možné řešit před rozhodci třeba rozvod, péči o děti, dědictví či neplatnost výpovědi v pracovním právu. Musí jít o majetkový spor (např. spor o peníze). Vyloučeny jsou také spotřebitelské spory.

Rozhodčí soud není orgán veřejné moci, nejedná se o orgán státu. Obdobně pak rozhodce (obdoba soudce) nereprezentuje stát, je to soukromá osoba. Spor bude řešen v rozhodčím řízení jen tehdy, pokud se tak strany sporu ve smlouvě dohodnou, že si nepřejí řešit spory před obecnými soudy, ale před soudy rozhodčími. Takové ujednání se označuje jako **rozhodčí smlouva** či **rozhodčí doložka**. Výhodou může být to, že je řízení rychlejší (není zde žádný opravný prostředek) či neveřejnost řízení. Rozhodci vydávají **rozhodčí nález** (obdoba soudního rozhodnutí), které je stejně jako rozhodnutí soudů pro strany závazné a vykonatelné.

A to je pro naše účely vše. Není to krátká látka, ale vysvětlíme si ji spolu s příklady na semináři.

